

MOLNÁR DÁVID

A *Sevillai kódex* „Petrus Garazda”-verséről

1971-es összefoglaló tanulmányában Horváth Mária hívta fel először a figyelmet a *Sevillai kódex* Janus-versei között bujkáló, egy addig ismeretlen Garázda-versre. Ő még csak a vers első három szavát adta meg, illetve a címtörödéket. Marianna D. Birnbaum 1973-ban közölte a teljes, három disztichonból álló költeményt is, amelynek hat sorából három töredékes. Végül Horváth János a *Sevillai kódex*ről szóló 1974-es tanulmányában egy bekezdést szentelt a versnek, s a hiányzó részeket megpróbálta kiegészíteni.¹ A rekonstruált olvasat alapján két magyar fordítása is készült Muraközy Gyulától és Csonka Ferenctől.² Mikó Árpád és Tóth István is Garázda-versnek gondolta,³ azonban a *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény* szerint Garázda nem szerzője, hanem címtettje a versnek, míg a *Magyar művelődéstörténeti lexikon* csak Garázda sírversét említi meg egyetlen ránk maradt költeményeként.⁴ Azonban a kéziraton egyértelműen „Petrus Garazda” olvasható alanyesetben, így aztán – hacsak fel nem tételezzük, hogy valaki verset írt Cantorhoz Garázda nevében – az a legvalószínűbb, hogy Garázda a vers szerzője.

A kérdés, hogy a kéziratban a címnek tűnő sérült két sor közül a második genitivusa mire vonatkozhat. Így néz ki a verstörödékek a *Sevillai kódex*ben Birnbaum közlésében:

Petrus Garazda [...]

Nicolai Cantorii [...]

Candida cresce domus dominique [...]

Sospite quo nobis numina laeta s[...] (sinunt?)

* A szerző az MTA-ELTE Humanizmus Kelet-Közép-Európában Lendület Kutatócsoport tudományos segédmunkatársa. – Értékes megjegyzéseikért külön köszönettel tartozom Király Péternek, Kiss Farkas Gábornak és Ritoókné Szalay Ágnesnek.

1 HORVÁTH Mária, *Híradás egy Janus Pannonius-kódexről*, FK, 17(1971), 128; Marianna D. BIRNBAUM, *An Unknown Latin Poem Probably by Petrus Garazda*, *Hungarian Humanist*, Viator, 4(1973), 303–310; HORVÁTH János, *Janus Pannonius ismeretlen versei a Sevillai-kódexben*, ItK, 78(1974), 607.

2 *Janus Pannonius: Magyarországi humanisták*, szerk. KLANICZAY Tibor, Bp., Szépirodalmi, 1982 (Magyar Remekírók), 219; V. KOVÁCS Sándor, *Garázda Péter élete és költészete (Janus költői iskolájának történetéhez)* = V. K. S., *Eszmetörténet és régi magyar irodalom*, Bp., Magvető, 1987, 361.

3 MIKÓ Árpád, *Két világ határán*, ArsHung, 11(1983), 49; TÓTH István, *Phoebus forrása: A váradi humanista latin nyelvű költészet antológiája*, Nagyvárad, Literátor, 1996.

4 *Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény: Humanizmus*, szerk. ÁCS Pál, JANKOVICS József, KŐSZEGHY Péter, Bp., Balassi, 1998, I, 403; *Magyar művelődéstörténeti lexikon: Középkor és kora újkor*, III, szerk. KŐSZEGHY Péter, Bp., Balassi, 2005, 253–255.

Sic tibi perpetuo liceat splendescere v[...]u (victu?)
 Sub pedibus sic sint cetera tecta tuis,
 Sic tua vitales aspirent culmina venti,
 Fulmine sic nunquam decutiare Jovis.

Birnbaum a vers tartalma miatt úgy egészítené ki a címet, hogy *in laudem Nicolai Cantorii domus*, vagyis „Nicolaus Cantorius házának a dicsérete”, míg Horváth János *Cantoris*nak olvassa és *laudesszel* egészíti ki: „Nicolaus Cantor dicséretei”. Birnbaum a második sor utolsó szavát *sinunt*nak, míg a harmadik sor utolsó szavát *victunak* olvassa. Horváth viszont ugyanezeknél a soroknál *fiunt*ot és *virtust* olvas, és megpróbálja kiegészíteni az első sort.

Petrus Garazda Nicolai Cantoris <laudes>
 Candida cresce domus dominumque <tueri memento,>
 Sospite quo nobis numina leta <fiunt.>
 Sic tibi perpetuo liceat splendescere v<irt>u<s,>

Kiss Farkas Gábor – a nyilvánvalóan számos lehetőség közül – a cím és az első három sor egy másik lehetséges olvasatára hívta fel a figyelmemet:

Petrus Garazda <ad domum> Nicolai Cantoris
 Candida cresce domus dominique <et gloria crescat>
 Sospite quo nobis numina laeta <fiunt>
 Sic tibi perpetuo liceat splendescere v<ult>u

Növekedj fényes ház és urad <dicsősége is nőjön>, / Aki ha sértetlen marad, minket örvendeztetnek az istenek. / Így ragyogj hát örök <arccal/homlokzattal>, / Lábad előtt így heverjen a többi háztető, / Így legyezzessék csúcsaidat éltető szelek, / S villámától sose légy sújtva Jupiternek.

A kódexlap másolatán is egyértelműen látszik, hogy a címben „Petrus Garazda” áll alanyesetben, ezért adja magát az az olvasat, amely szerint Garázda egy bizonyos Nicolaus Cantor házához írta az epigrammát. Hogy miért írta, nem tudjuk. Akár *epithalamium*ként is olvasható, amely Nicolaus Cantor házasságát üdvözi. Így az első sor *cresce* szavát gyarapodásként, vagyis gyermekáldásként is érthetjük, amit a *vitales venti aspirent* kifejezés talán szintén megerősít. De meglehet, hogy Garázda tényleg csupán egy házat ír le – ragyogó homlokzattal, és olyan mérettel, amely mellett a környező épületek eltörpülnek –, hogy ezen keresztül dicsőítse a vers címzettjét, akinek jó egészséget is kíván.

De mindezen túl még a vers címzettjének kiléte is kérdéses. Ki lehetett ez a Nicolaus Cantor vagy Cantorius? Birnbaumnak nem sikerült beazonosítania, ám ezzel

kapcsolatban mégis megemlített egy 14. századtól ismert, Cantori nevű firenzei patrícuscsaládot. A legvalószínűbbnek azt tartja, hogy ez a Nicolaus Cantorius nem lehetett közismert figura, csupán Garázda egyik személyes barátja. Horváth János szerint is csak ebből a versből ismert Nicolaus Cantor, vagyis „Énekes Miklós” neve. 1983-as tanulmányában Mikó Árpád is csupán egy újabb kérdőjelet lát Nicolaus Cantorius miatt az amúgy talán jobb sorsra érdemes Garázda Péter személye körül. Ritoókné Szalay Ágnes viszont Szegedi Miklóst sejtí a név mögött, aki 1455 és 1470 között töltötte be az éneklókanonoki méltóságot Pécsen. Szerinte viszont inkább ez utóbbi a költemény szerzője, nem pedig Garázda.⁵ Mivel semmi sem tűnik lehetetlennek, s a fentiekben felvázolt érvek ellenére mégis csak Garázda lenne a vers címzettje, akkor legalább egy újabb névvel bővült a 15. századi magyar humanisták tábora. Ráadásul a költemény alapján egy meglehetősen jól verselő humanistáról lenne szó. Ám Garázdával ellentétben – aki Guarinónál tanult Ferrarában, és aki Callimachus Experiens szerint jobban verselt, mint Janus – Szegedi Miklósnak egyelőre még csak egyetemi tanulmányait sem sikerült kimutatni.⁶

Szegedi Miklós mellé én most egy harmadik lehetséges személyt szeretnék a Nicolaus Cantor névhez csatolni: Nicolaus Krombsdorfer (vagy Kronstorfer).⁷ Sajnos róla sem tudunk egyelőre túl sokat, azonban amennyi tudható, az tökéletesen illeszkedik az ismert Garázda-életrajzhoz. Egy Ercole d’Estének szóló 1472. szeptember 18-ai levélben bukkan fel a neve, amelyben *Magister Nicolaus Cantor Organista et Capellanus* néven utal magára a levélíró.⁸

Habár a zenetörténészek is csupán a homályban tapogatóznak, megpróbálom összefoglalni a Nicolaus Cantorra vonatkozó információkat. A fenti levél a legfontosabb kiindulópont, amelyet Nicolaus Brixenből (Bressanone) írt. Lewis Lockwood szerint „majdnem biztos”, hogy a levélíró azzal a Nicolaus Krombsdorferrel azonos, aki ekkoriban Habsburg Zsigmond főherceg innsbrucki udvarában szolgált mint orgonista és az udvari kápolna énekeseinek vezetője.⁹ Krombsdorfer jó kapcsolatot ápolt az Este-házzal,

5 Az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének „*Tres fuimus clari cognato e sanguine vates*”: *Janus Pannonius kéziratai Gyulafehérvárott c.*, 2015. nov. 25-ei előadásán hangzott el. Ha mégis Szegedi Miklósról lenne szó, és a vers Pécsen íródott, akkor szabadon eresztve fantáziánkat, akár a mai Káptalan utca egyik házát is beleláthatjuk a költeménybe, ahol az egyházi méltóságviselők és kanonokok laktak. FEDELES Tamás, *Pécs terei, épületei és használatuk a késő középkorban = Utcák, terek, épületek Pécsen*, szerk. MÁRFI Attila, Pécs, BML, 2010 (Baranyai Történelmi Közlemények, 4), 55. Mivel itt ez volt az akkori városfalon belül elhelyezkedő, kelet-nyugat irányba húzódó legészakibb, és a Mecsek emelkedése miatt a legmagasabban fekvő utca is, ezért a dél felé néző homlokzat „örökké ragyogott” a napsütéstől és a többi háztető a „lábai előtt hevert” a városban.

6 FEDELES Tamás, *A pécsi székeskáptalan személyi összetétele a késő középkorban: 1354–1526*, Pécs, Pécs Története Alapítvány, 2005 (Tanulmányok Pécs Történetéből, 17), 55, 447.

7 Keith Polk (Strohmrá hivatkozva) a „Nicholas Krumbdorfer” névalakot használja, de nem tudom, hogy ez elírás-e. Vö. Keith POLK, *Foreign and Domestic in Italian Instrumental Music of the Fifteenth Century = Musica Franca: Essays in Honor of Frank A. D’Accone*, ed. Irene ALM et al., Stuyvesant (N. Y.), Pendragon Press, 1996, 327.

8 Archivio di Stato di Modena, Musica e Musicisti, B.2.

9 Lewis LOCKWOOD, *Music in Renaissance Ferrara, 1400–1505: The Creation of a Musical Center in the Fifteenth Century*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 178. Lásd még Walter SENN, Lambert STREITER, *Musik*

mert Innsbruck előtt Ferrarában szolgált Leonello, majd Borso d'Este udvarában.¹⁰ Neve talán születési helyére, az ausztriai Kronstorf (Kronsdorf) településre utal. A fenti levél megnevezéséből arra is következtethetünk, hogy valamilyen egyetemen magisteri fokozatot szerzett egyházi személyről van szó, a *capellanus* kifejezés pedig feltehetőleg arra utal, hogy ekkor, az 1470-es évek elején az innsbrucki udvari kápolna papjaként vagy Brixenben mint udvari káplán is tevékenykedett.¹¹ 1479-ben halt meg Innsbruckban.

Mindemellett Strohm úgy véli, hogy Nicolaus Krombsdorfer azonos a *cantor et pulsator* Niccolò Tedescóval, aki lanton is játszott,¹² és akinek másik névalakja lehet a „Niccolò de Basilea”.¹³ Ha igaza van Strohmnak, és Krombsdorfer azonos Niccolò Tedescóval, akkor már 1436-ban is az Este-udvarban dolgozott, és 1466-ig nyomon követhető az udvari névjegyzékben.¹⁴ 1460-ból fennmaradt egy levél is, amelyet Lodovico Gonzaga, Mantova örgrófja írt Niccolò Tedescónak. A levélben egy jó énekest kért Ferrarából, aki meg tudná tanítani az egyik szolgáját énekelni. Niccolò egy június 21-ei válaszlevélben ajánl egy bizonyos Giovanni Brithet.¹⁵ Strohm szerint az 1466-os évszám csupán Krombsdorfer ferrarai látogatására, „vendégszereplésére” utal az udvarban, tehát már nem dolgozott ott.¹⁶ (Ha Strohm feltételezése helyes, akkor talán már 1462-től vagy 1463-tól nincs Ferrarában.)¹⁷

Arra természetesen semmi bizonyítékom, hogy Garázda Péter ismerhette-e Nicolaus Krombsdorfert, azonban a feltételezhetően 1465-ben megkezdett ferrarai stúdiumai is illeszkednek a képbe, továbbá az is, hogy Niccolò Tedesco az egyik legképzettebb és

und Theater am Hof zu Innsbruck: Geschichte der Hofkapelle vom 15. Jahrhundert bis zu deren Auflösung im Jahre 1748, Innsbruck, Österreichische Verlagsanstalt, 1954, 11–14; *Oesterreichisches Musiklexikon*, Hg. Rudolf FLOTZINGER, Wien, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2002–2006 (<http://www.musiklexikon.ac.at/>).

10 Reinhard STROHM, *The Rise of European Music: 1380–1500*, Cambridge–New York, Cambridge University Press, 2005, 520.

11 Természetesen ha felszentelt papról van szó, s tényleg hozzá írta a költeményt Garázda, akkor az *epithalamium*ként való olvasat helytelen.

12 STROHM, *i. m.*, 535.

13 *Uo.*, 519–520. Lockwood is valószínűnek tartja, hogy a két névalak (*Tedesco* és *de Basilea*) ugyanarra a személyre vonatkozik. LOCKWOOD, *i. m.*, 178, 3. jegyz. Ugyanakkor ha elfogadjuk, hogy a „Niccolò Tedesco” és a Lockwood szerint csak egyszer előforduló „Niccolò de Basilea” ugyanarra a személyre vonatkozik, akkor könnyen felütheti a fejét bennünk a kétely, mivel a „Krombsdorfer” névben feltételezhető városnév biztos, hogy nem Bázélre utal. *Uo.*, 10, 50. jegyz.

14 *Uo.*, 50. Ezt az évszámot Lockwood a könyv végi függelékben közli, amely a ferrarai udvarban vagy a székesegyházban foglalkoztatott zenészek kronologikus listáját adja meg; *uo.*, 350–351. Azonban egy másik helyen 1470-et ad meg, amikor eltűnt az udvari jegyzékből. Ha ez nem félreírás, akkor egyelőre nem tudom pontosan, mire vonatkozik. *Uo.*, 105.

15 William F. PRIZER, *Courtly Pastimes: The Frottole of Marchetto Cara*, Ann Arbor, Michigan, UMI Research Press, 1980, 4.

16 Strohm ugyanakkor azt is feltételezi, hogy erre a fellépésre egy bizonyos Giovanni d'Alemagna nevű énekes kísérte el, akinek szintén szerepel a neve az udvari zenészek jegyzékében, és aki állítólag nem más, mint az a Johannes Martini, akivel többször együtt utazgatott és az 1480-as évek második felétől Aragóniai Beatrix hívására a budai udvarban tevékenykedett. STROHM, *i. m.*, 520.

17 Ennek éppenséggel nem mond ellent, hogy 1466 előtti utolsó regisztrációjának a nyoma 1462-es. PRIZER, *i. m.*, 350.

legjobban megfizetett „sztárzenész” volt ekkoriban. Így megvan rá az esély, hogy Garázda ismerte, s akár arra is, hogy rövid költeményben dicsőítse.¹⁸

Talán egyszer kiderül, hogy ki kicsoda ebben az irodalomtörténeti bújócskában, azonban addig is – ha nem is azonosak a fenti személyek egymással – Szegedi Miklós nevén kívül még mindig marad két megfontolandó nevünk, legalábbis két kérdőjelünk. Az egyik Nicolaus Krombsdorfer, aki ha nem azonos Tedescóval, akkor nem lehetett 1466-ban Ferrarában, a másik pedig Niccolò Tedesco, aki viszont ezen a néven 1436-tól 1466-ig egyértelműen szerepel a fejedelmi nyilvántartásban.

18 Eugen ÁBEL, *Petrus Garázda, ein ungarischer Humanist des XV. Jahrhunderts*, Ungarische Revue, 3(1883), 23; V. KOVÁCS, *i. m.*, 357–358.